

East African Journal of Swahili Studies

eajss.eanso.org

Volume 5, Issue 1, 2022

Print ISSN: 2707-3467 | Online ISSN: 2707-3475

Title DOI: <https://doi.org/10.37284/2707-3475>

EAST AFRICAN
NATURE &
SCIENCE
ORGANIZATION

Original Article

Mitazamo ya Lugha na Utambulisho wa Kijamii Miongoni mwa Wazungumzaji wa Kĩndia na Kĩgĩchũgũ

Peris Mwiwaki Ndung'u^{1}, Dkt. Raphael Mwaura Gacheiya, PhD¹ na Prof. Catherine Wawasi Kitetu, PhD¹*

¹ Chuo Kikuu cha Egerton; S. L. P. 104 – 20115, Egerton.

* ORCID ID: <https://orcid.org/000-0003-2592-7032>; Barua pepe ya mawasiliano: perihaki@gmail.com

DOI ya Nakala: <https://doi.org/10.37284/jammk.5.1.769>

Tarehe ya Uchapishaji: **IKISIRI**

28 Julai 2022

Istilahi Muhimu:

*Utambulisho wa
Kijamii,
Lugha,
Jamiilugha,
Mitazamo,
Kĩndia,
Kĩgĩchũgũ.*

Lugha ni kipengele muhimu cha utambulisho ambacho huweza kuwaunganisha, kuwatenganisha au kuwabagua wazungumzaji katika jamii. Utambulisho ni mtazamo wa kibinafsi wa mtu, yeye ni nani na vibainishi vinavyoashiria ushirika wake katika kikundi fulani cha kijamii. Mitazamo au maoni ya wazungumzaji kuhusu wao ni akina nani au utambulisho wao katika jamii, yanaweza kutofautiana na ushahidi wa kiisimu ambao huweka makundi ya wazungumzaji wanaozungumza lahaja mbalimbali kama wanajamii wa lugha moja. Dhana hii hudhihirika kwa wazungumzaji wa Kĩndia na Kĩgĩchũgũ ambao huchukuliwa kuwa wao si Wakikuyu hata ingawa kiisimu wameainishwa na kuwekwa katika kundi moja kama Wakikuyu. Makala haya yanaazimia kuchunguza mitazamo wanayoendeleza wazungumzaji wa Kĩndia na Kĩgĩchũgũ kuhusu utambulisho wao wa kijamii katika jamii. Mtazamo ni tathmini, chanya au hasi, kuelekea kitu au mtu, ambayo hujidhihirisha kwa imani, hisia au nia ya mtu mwenyewe. Kuna wakati wazungumzaji huweza kujinasibisha na kikundi fulani cha kijamii na wakati mwingine kukana utambulisho huo kutokana na sababu mbalimbali. Hii hutokana na wao kuendeleza mitazamo mbalimbali kuhusu utambulisho huo. Utafiti wa makala haya uliongozwa na nadharia ya Tajfel na Turner (1979). Data ilikusanywa kupitia mahojiano na kuchanganuliwa kimaelezo. Matokeo ya utafiti yalidhihirisha kuwa wazungumzaji wa Kĩndia na Kĩgĩchũgũ wana mitazamo hasi na chanya kuhusu utambulisho wao wa kijamii. Mitazamo hasi ya kubaguliwa na kudhalilishwa ilichangia watafitiwa kukana utambulisho wao na jamiilugha ya Wakikuyu na kujitambulisha kama Wakĩrnyaga.

APA CITATION

Ndung'u, P. M., Gacheiya, R. M. & Kitetu, C. W. (2022). Mitazamo ya Lugha na Utambulisho wa Kijamii Miongoni mwa Wazungumzaji wa Kĩndia na Kĩgĩchũgũ. *East African Journal of Swahili Studies*, 5(1), 215-223. <https://doi.org/10.37284/jammk.5.1.769>.

CHICAGO CITATION

Ndung'u, Peris Mwhaki, Raphael Mwaura Gacheiya and Catherine Wawasi Kitetu. 2022. "Mitazamo ya Lugha na Utambulisho wa Kijamii Miongoni mwa Wazungumzaji wa Kĩndia na Kĩgĩchũgũ". *East African Journal of Swahili Studies* 5 (1), 215-223. <https://doi.org/10.37284/jammk.5.1.769>.

HARVARD CITATION

Ndung'u, P. M., Gacheiya, R. M. & Kitetu, C. W. (2022) "Mitazamo ya Lugha na Utambulisho wa Kijamii Miongoni mwa Wazungumzaji wa Kĩndia na Kĩgĩchũgũ", *East African Journal of Swahili Studies*, 5(1), pp. 215-223. doi: 10.37284/jammk.5.1.769.

IEEE CITATION

P. M. Ndung'u, R. M. Gacheiya & C. W. Kitetu, "Mitazamo ya Lugha na Utambulisho wa Kijamii Miongoni mwa Wazungumzaji wa Kĩndia na Kĩgĩchũgũ", *EAJSS*, vol. 5, no. 1, pp. 215-223, Jul. 2022.

MLA CITATION

Ndung'u, Peris Mwhaki, Raphael Mwaura Gacheiya & Catherine Wawasi Kitetu "Mitazamo ya Lugha na Utambulisho wa Kijamii Miongoni mwa Wazungumzaji wa Kĩndia na Kĩgĩchũgũ". *East African Journal of Swahili Studies*, Vol. 5, no. 1, Jul. 2022, pp. 215-223, doi:10.37284/jammk.5.1.769.

UTANGULIZI

Utambulisho ni dhana muhimu iliyo na ushawishi kwa jinsi binadamu na vikundi vya kijamii hujiona na wanavyohusiana na wengine katika jamii. Utambulisho wa mtu au jamii huwa mchakato ambao huhusisha vibainishi vingi vikiwemo lugha, utamaduni, mila na desturi (Giles, 1979). Kwa mujibu wa Msanjila na wenzake (2009), utambulisho ni jumla ya vigezo maalum vinavyotumiwa kumtambulisha mtu, kundi la watu, jamii moja au taifa fulani. Vigezo hivi hubainisha kuwa kundi fulani ni tofauti na lingine, jamii moja ni tofauti na nyingine, mtu mmoja ni tofauti na mwingine au taifa moja kuwa tofauti na lingine. Utambulisho wa kijamii ni dhana ambayo hutokana na maarifa aliyonayo mwanajamii kuhusu kikundi cha kijamii anachohusiana nacho na kujiona kama mmoja wa kikundi au jamii hiyo pamoja na hisia ambazo zimefungamanishwa na uwanachama wa kundi husika (Tajfel, 1978, 1981, 1982). Utambulisho wa kijamii umefungamanishwa na utamaduni ambao huashiriwa kupitia lugha. Utambulisho wa kijamii kulingana na Msanjila (2011), ni ule upekee wa jamii ambao unabainishwa kwa misingi ya kitamaduni ambayo iko tofauti na misingi ya tamaduni za jamii nyingine.

Lugha ni chombo muhimu katika jamii kwa kuwa husaidia wanajamii kuendeleza mahusiano na kudhihirisha mipaka ya utangamano wao. Ni kupitia

lugha mtu huwa mwanajamii halisi kwani lugha humwezesha kujihusisha na kujitambua kama mmoja wa kikundi fulani cha kijamii ulimwenguni (Crystal, 2000). Mukhwana (2014), anasema kuwa lugha ina majukumu makuu; kama njia ya mawasiliano na chombo cha kujitambulisha na kikundi fulani cha kijamii. Lugha na utambulisho haviwezi kutenganishwa (Edward, 2013). Guse na Samuelsson (2009), wanaunga mkono kauli ya Edwards wanaposema kuwa lugha ni muhimu katika maswala ya utambulisho. Wanaendelea kusema kwamba, historia na utamaduni ni muhimu pia katika utambulisho. Binadamu anapokuwa na maarifa kuhusu historia na utamaduni wake hupata hisia za umoja na mshikamano katika vikundi vya kijamii.

Wazungumzaji wa Kĩndia na Kĩgĩchũgũ

Kĩndia na Kĩgĩchũgũ ni lahaja za lugha ya Kikikuyu pamoja na Ki- Embu, Ki-Mbeere, Ki-Mathira (huzungumzwa Mathira), na zile za Kaskazini (huzungumzwa maeneo ya Murang'a na Nyeri) na Kusini (huzungumzwa maeneo ya Kiambu). Hata hivyo, kutokana na sababu za kisiasa na kijiografia, lahaja za Ki-Embu na Ki-Mbeere zinatambuliwa kama lugha kamili wala sio lahaja za lugha ya Kikikuyu (Mutahi, 1977). Lahaja za Kĩndia na Kĩgĩchũgũ hujumuishwa pamoja kama 'Gĩkĩrĩnyaga' (Mwaniki, 2014), na huzungumzwa katika maeneo ya Kirinyaga. Kuna madai kwamba

lahaja hizi zinaweza kufifia kutokana na upendeleo wa lahaja sanifu, inayotumika katika maandishi hasa katika vitabu, ufasili wa Biblia na utangazaji. Kikikuyu ni lugha ya Kibantu iliyo katika kundi la lugha za Niger-Kongo (Greenberg, 1948; Guthrie, 1967). Kiisimu, wazungumzaji wa Kĩndia na Kĩgĩchũgũ wameainishwa kama wanajamii wa jamiilugha ya Wakikuyu kwa kuwa wao huzungumza lahaja zilizoainishwa kuwa ni za lugha ya Kikikuyu (Macharia, 2011; Gituru, 2019). Waita (2020), anasema, “Wakikuyu huzungumza lugha ya Kibantu iliyo na lahaja tano zinazojulikana kati ya watu wanaojitambulisha kama Wakikuyu. Lahaja hizi ni pamoja na Kabete-Metumi, Gaki, Mathira, Kĩndia na Kĩgĩchũgũ” (Uk. 28).

Kulingana na UNHCR (2017), makundi ya watu walio wachache katika jamii hubaguliwa kwa sababu hawana mamlaka na hadhi katika jamii. Dhana hii ya kubaguliwa inawiana na maoni ya Mutahi (1977), anaposema kuwa, wazungumzaji wa Kĩndia na Kĩgĩchũgũ huchukuliwa kuwa duni na wenye hadhi ya chini katika jamii ya Wakikuyu. Anaendelea kusema kuwa wao hutambuliwa kama ‘mekamo’ yaani kiwele likiwa na maana kwamba hawawezi kutambulishwa na jamiilugha ya Wakikuyu wala jamiilugha ya Waembu. Jamiilugha inaundwa na wale watu wanaojiona na kujitambua wenyewe kuwa wao wanatokana na jamiilugha moja ambayo iko tofauti na jamii lugha nyingine, (Giles, 1979). Maoni ya Mutahi yanatoa mshawasha wa kuchunguza hisia na mitazamo waliyo nayo wazungumzaji wa Kĩndia na Kĩgĩchũgũ utambulisho wao wa kijamii.

MSINGI WA NADHARIA

Utafiti huu uliongozwa na nadharia ya Utambulisho wa Kijamii iliyoasisiwa na kuendelezwa na Henri Tajfel akishirikiana na John Turner (1979). Kulingana na mawazo ya Tajfel na Turner, binadamu hujijengea silka ya kutaka kujitambulisha na kundi au jamii wanayohusiana nayo. Kwa kawaida watu wanaopenda kujitambulisha na jamii au kundi fulani huwa wanajichukulia wao wenyewe kuwa wapo sawa na ni wamoja. Binadamu hujijengea silka za kujitambulisha kwa kuhusisha michakato ya kiakili ambayo huhusisha kuwatathmini watu wengine kama “sisi” au “wao au kundi ndani na kundi nje mtawalia.” Michakato hii huhusisha mawazo matatu makuu ambayo ni;

- Ujjainishaji
- Utambulishaji, na
- Ulinganishaji wa kijamii.

Tajfel na Turner wanadai kuwa binadamu huainisha vitu ili aweze kuvielewa na kuvitambua, jinsi ambavyo huwa tunawaainisha watu. Ujjainishaji huhusisha kuainisha watu katika makundi au kategoria mbalimbali kama vile weupe, weusi, Mkenya, Mkikuyu, mwanafunzi, mwanamume na kadhalika. Watu huwekwa katika kategoria mbalimbali ili waweze kutambuliwa kwa urahisi. Watumizi lugha hujitambulisha kwa kuzingatia tabia na mienendo ya kundi au jamii husika.

Utambulishaji kijamii kulingana na wataalamu hawa, ni kwamba watumizi lugha hutwaa utambulisho wa kikundi mahususi ambacho wanajitambulisha nacho na kutenda kwa njia ambazo huendelezwa na watu katika kundi hilo. Kwa mfano, ikiwa mzungumzaji atajitambua kama Mkikuyu kuna uwezekano atatwaa utambulisho huo kwa kutenda akizingatia kaida ambazo zinaongoza kundi hilo na baadaye kudumisha utambulisho huo kama mwanachama wa kundi hilo.

Baada ya binadamu kujainisha kama sehemu ya kundi fulani na kujitambulisha na kikundi hicho, basi hujaribu kulinganisha kundi hilo na makundi mengine katika jamii na kuhukumu ni kikundi gani kilicho bora cha kujitambulisha nacho. Ili kudumisha na kuendeleza utambulisho wa kikundi hicho cha kijamii, mtumizi lugha anaweza kubadili jinsi anavyotumia lugha. Mtumizi lugha anapotaka kudumisha hadhi yake, basi ni lazima ajilinganishe vyema na makundi hayo mengine, makundi ya nje.

Binadamu huainisha watumizi lugha katika makundi tofauti tofauti, ambao pia hujiweka katika makundi mbalimbali yaani utambulishaji wa kijamii. Baada ya kujainisha na kujitambulisha na kikundi cha kijamii, watumizi lugha hutafuta namna zitazowawezesha kukubalika katika kikundi hicho. Watumizi lugha husisitiza kuwa wanachama wa kundi ndani na kuendeleza hisia chanya kuhusu kundi lao wanapojilinganisha na kundi nje ambalo wanaamini kuwa ni tofauti na lao. Hivyo, wanaendeleza mitazamo na hisia hasi kwa kundi nje ambao hubaguliwa.

Kutokana na mawazo haya, Tajfel (1982b), aliorodhesha vijenzi vitatu vya utambulisho ambavyo vinaendeleza misingi ya nadharia bhii. Kwanza ni kijenzi cha utambuzi ambacho anadai kuwa mzungumzaji yeyote huwa na maarifa au ufahamu ya kwamba yeye ni mwanajamii wa kikundi fulani cha kijamii. Pili, kijenzi cha utathmini ambacho anadi kuwa mzungumzaji anaweza kutathmini kwa njia chanya au hasi kundi fulani analojitambulisha nalo na ushirika wake katika kundi hilo. Tatu, kijenzi cha kihisia ambacho anadai kuwa mzungumzaji huendeleza hisia mahsusi za kukubalika au kutokubalika katika kikundi cha kijamii ambacho anajitambulisha nacho kupitia matendo yake. Uchanganuzi katika makala haya utazingatia vijenzi vyote vitatu ili kubaini mitazamo waliyo nayo watafitiwa.

Nadharia hii inafafanua umuhimu wa kuwa mwanajamii wa kikundi cha kijamii huwa na uelewa na ufahamu binafsi wa kinachomfanya kujinasibisha na kujitambua na kikundi hicho (Tajfel, 1982a). Wanajamii wanapojitambulisha na jamii au kikundi fulani cha kijamii huwa na mtazamo kuwa kuna usawa kati yao na ni kitu kimoja.

MBINU ZA UTAFITI

Utafiti wa makala haya ulifanywa nyanjani na ulizingatia muundo wa kimaelezo. Uteuzi wa

Jedwali 1: Asilimia ya watafitiwa waliokuwa na mitazamo chanya na hasi kuhusu utambulisho wao wa kijamii na jamii ya Wakikuyu

Mitazamo	Idadi ya watafitiwa	Asilimia
Chanya	30	62.5
Hasi	18	37.5
Jumla	48	100

NB: Data kutoka nyanjani.

Kutokana na matokeo katika jedwali 1, ni dhahiri kuwa asilimia 62.5 ya watafitiwa waliendeleza mitazamo chanya kuhusu utambulisho wao kama wanajamii wa jamii ya Wakikuyu kwa sababu walikubali kutambulishwa na jamii ya Wakikuyu. Hata hivyo, asilimia 37.5 ya watafitiwa walikuwa na mitazamo hasi kutambulishwa na jamii ya Wakikuyu na kuendeleza mtazamo kuwa wangependa kutambulishwa kama Wakirinyaga

kimakusudi ulitumika kuteua wazee watatu wa kijiji ambao walisaidia kwa kutumia sampuli tajwa kuteua washiriki ambao wanazungumza lahaja ya Kĩndia na Kĩgĩchũgũ katika vijiji vitatu katika maeneo ya Mwea, Kaunti ya Kirinyaga. Idadi wakilishi ya watafitiwa katika utafiti ilikuwa 48. Washiriki waliteuliwa kuanzia umri wa miaka ishirini hadi walio na zaidi ya miaka themanini ambao wanaishi maeneo ya Mwea Mashariki. Mbinu ya mahojiano ilitumika kuelewa mitazamo ya watafitiwa.

MATOKEO NA MJADALA

Utafiti huu ulibainisha kwamba watafitiwa walikuwa na mitazamo chanya na hasi kuhusu utambulisho wao na lahaja wanazozungumza. Hisia chanya ambazo zilizojitokeza ni ukubalifu wa watafitiwa kunasibishwa na jamiilugha ya Wakikuyu ilhali ile hasi inahusisha wale ambao hawakukubali na kukana kutambulishwa na Wakikuyu. Mtazamo wao ulikuwa kuwa wao ni Wakirinyaga kutokana na lahaja wanazozungumza, ambazo walizijumuisha pamoja kama lugha ya *Gikĩrĩnyaga*. Kutokana na mitazamo yao watafitiwa waliulizwa pia kama ikiwa kuna manufaa yoyote ya kubadili jinsi wanavyozungumza ili kukubalika katika jamii. Matokeo kuhusu mitazamo chanya na hasi yalikuwa kama inavyoashiriwa katika jedwali lifuatalo:

kwa kuwa wana imani kuwa wana tamaduni na lugha tofauti na ile ya Wakikuyu.

Tajfel na Turner (1986), wana madai kwamba, binadamu huhamasishwa kujitathmini kwa njia chanya ndiposa wanapojitambulisha na kikundi cha kijamii watakitathmini kikundi hicho kwa njia chanya na kujihisi kuwa wanakubalika. Mifano ifuatayo inaonyesha mitazamo chanya ya watafitiwa na ukubalifu wao kama wanajamii wa jamii ya Wakikuyu.

Niĩ ndĩ Mũgĩkũyũ nĩ tondũ rūciarwo rūakwa rumĩte gwĩ Gĩkũyũ na Mũmbi. Kũhikania ni Ũgĩkũyũ, kũracia ona gũthĩnja igongonainĩ rĩa athuri ngwĩka o ta ũrĩa Ũgĩkũyũ wĩtikĩrĩtie nĩkĩto ndĩreĩta Mũgĩkũyũ (Mimi ni Mkikuyu kwa sababu mimi ni zao la Gikuyu na Mumbi. Kuo, kutoa mahari, kuchinja katika sherehe za wazee nitaufuata utaratibu unaokubalika katika jamii ya Wakikuyu ndiyo maana najivunia kuitwa Mkikuyu).

Agĩchũgũ ti Maembu, nĩ Agĩkũyũ tondũ mĩbĩrĩga yao yambĩrĩrĩe o ta ũrĩa mĩbĩrĩga ya Agĩkũyũ yambĩrĩrĩe, ĩrĩa nĩ ya Anjiru, Agachikũ, Ambui, Angũi, Aitheradũ... ĩrĩa tũgaga nĩ ‘mĩbĩrĩga kenda muiyuru’ tondũ mũgĩkũyũ ndataraga indo ciake akarĩkia. Makĩria ma mĩbĩrĩga rĩ nonjuge mĩkarĩre na mĩtugo ya Agĩchũgũ, Andia, andũ ma Nyĩrĩ, Muranga na Kĩambu nĩ ĩmwe tiga tu o rūthiomi” (Agichugu si Waembu bali ni Wakikuyu kwa sababu mfumo wao wa kiukoo ni sawa na ule wa Wakikuyu ikiwemo Anjiru, Agachiku, Ambui, Angui, Aitheradu... ambayo nitisa iliyokamilika, yaani kumi, sababu ni mwiko kwa Mkikuyu kuhesabu mali yake kwa ukamilifu. Zaidi ya mfumo wa kiukoo mienendo na tabia za Agichugu, Andia, na Wakikuyu wengine waliotoka Nyeri, Muranga na Kiambu ni sawa isipokuwa tu jinsi tunavyotamka).

niĩ njũĩ ndĩ Mũgĩkũyũ na angĩkorwo matinyonaga ta ndĩ Mũgĩkũyũ rĩ, no nyende mamenye atĩ hakwa ndĩ Mũgĩkũyũ tondũ ndikĩrĩ Mũembu kana Mũmeru tondũ ũndũire wao ti ũmwe na ũrĩa nũmagĩrĩra na nĩgũo wa Mũgĩkũyũ.” (mimi ni Mkikuyu na kama hawanitambui kama Mkikuyu, ningependa waelewe ya kwamba kwangu mimi ni Mkikuyu sababu siwezi kutambulishwa na Waembu wala Wameru sababu utamaduni wao ni tofauti na ule ambao ninaofuata, wa Wakikuyu).

Kutokana na nukuu hizi, watafitiwa wanaendeleza mtazamo chanya kuhusu utambulisho wao kwa kuwa wanaamini na kujihusisha na jamii ya Wakikuyu kwa sababu ya historia na kuwa wanazingatia na kufuata kaida na taratibu sawa na za jamii ya Wakikuyu. Wanajivunia kutambulishwa kama Wakikuyu kutokana na mfumo wa kiukoo wa jamiilugha ya Wakikuyu. Wakiuru (2013), anasema kwamba katika jamii ya Wakikuyu mfumo wa

‘mbarĩ’ (koo) ulikuwa na umuhimu kwa kuwa ulikuwa ukitumika kama kigezo cha kumpa mtu utambulisho na kuendeleza mshikamano na umoja katika jamii. Mtazamo wa kwamba wana ufahamu kuwa asili, utamaduni, na lugha ni moja, inadhihirisha mshikamano uliopo miongoni mwa jamiilugha yao.

Zaidi ya kuwa na mtazamo chanya kuhusu utambulisho wao wa kijamii na jamii ya Wakikuyu, ilidhihirika kuwa wanakubali kuwa hata ingawa wanazungumza kwa lafudhi tofauti, lugha yao ni Kikikuyu. Hili linabainika katika tunukuzi ifuatayo:

Kĩrĩa gĩtũmaga rūthiomi rūakwa rūkorwo rwĩ na ngũrani na rwa Mũkabete nĩ tondũ rūrĩmĩ rūakwa nĩ rūritũ. O na kũrĩ ũguo ningutaũkĩrũo nĩ tondũ kĩrĩa ndĩraria nĩ kĩmwe na nĩ Gĩkũyũ”. (Kinacholeta utofauti kati ya lugha yangu na ile ya ‘Mũkabete’ ni kwa sababu ya ulimi wangu ambao ni mzito. Hata hivyo, kuna uelewano sababu ninachozungumza ni sawa kimaana kwa kuwa ni Kikikuyu).

Hata hivyo, kutokana na matokeo katika jedwali 1, asilimia 37.5 walikuwa na mtazamo hasi kwa walikuwa na hisia kuwa wanakanwa na kubaguliwa na wanajamii wengine katika jamiilugha ya Wakikuyu kutokana na jinsi wanavyozungumza. Ubaguzi huu unawaathiri kisaikolojia na kuwafanya kuwa na hisia mbalimbali kuhusu utambulisho wao wa kijamii. Hisia hizi za kibaguzi zinaashiriwa katika tunukuzi zifuatazo:

Ithuĩ ta Andia twatukana na Agĩchũgũ twĩ commonality atĩ tũtirĩ twetikĩrwo nĩ arĩa angĩ, maugaga atĩ nĩ kwĩringĩrĩria tũrerĩngĩrĩria”. (Sisi kama wazungumzaji wa Kĩndia na wazungumzaji wa Kĩgĩchũgũ kwa pamoja hatujawahi kukubalika na wale Wakikuyu wengine... wao husema kwamba tunajilazimisha kutambuliwa kama Wakikuyu)

Akĩrĩnyaga tũhuana njagathi ya mbũũrĩ, tũtĩ rūinĩ, tũtĩ Embu, tũtĩ Gĩkũyũinĩ. Īthuĩ tũhuana ta maĩ me irũtũinĩ” tondũ tutirendwo. Kwaboteka uguo? Aca, kaba tumanwo na Agikuyu nĩguo tugĩe na recognition itũ ĩ mũndũ agĩe social dignity na pride yake ta Mũkĩrĩnyaga. (Akĩrĩnyaga huwa hatutambuliwi kama kundi la kijamii, sio Waembu wala Wakikuyu. Sisi tuko kama ‘maji yanayoning’inia katika jani la

nduma kwa kuwa tunakanwa. Hilo linawezekana? Hapana afadhali tujitenge na Wakikuyu tuwe na utambulisho wetu kama kundi ili mtu aweze kujivunia kama Mũkĩrĩnyaga).

I can say that they usually force themselves to be regarded or recognized as Kikuyu. Reke njuge ati, andu aya me thina tondu matiacceptwo ni Mugikuyu, matiacceptwo ni Muembu, mahuana ta maĩ marĩa tugaga me irũtũinĩ. (Naweza kusema kuwa ni kama huwa wanajilazimisha kutambulishwa na jamii ya Wakikuyu. Watu hawa wana shida sana kwa kuwa wanakanwa na Wakikuyu, wanakanwa na Waembu, wanakaa kama maji yaliyo katika jani la nduma ambayo huyumbayumba pande zote bila msimamo).

Katika tunukuzi hizi kunaibuka hisia mbalimbali za wazungumzaji wa Kĩndia na Kĩgĩchũgũ kuhusu utambulisho wao. Watafitiwa wana mitazamo kuwa hata ingawa wananasibishwa na jamiilugha za Wakikuyu na Waembu wao hawakubaliki kama Wakikuyu ama Waembu kwani wanajiona kama “*maĩ me irũtũinĩ*” na ndiposa wanapendekeza utambulisho wao kama Wakĩrĩnyaga. Dhana hii inawiana na maoni ya Ngure na Karuru (2015), wanapozungumzia kuhusu utambulisho wa jamiilugha ya Ariaal ambao wakati mwingine hunasibishwa na jamiilugha ya Warendille na wakati mwingine hukanwa kuwa si Warendille na kunasibishwa na jamiilugha ya Samburu.

Gĩkĩrĩnyaga

wagui
kuminjia
kuracukia
ithĩga
arĩ

Kikikuyu

guka (babu)
kuhinga (kufunga)
kuhingura (kufungua)
ihiga (mawe)
aca (hapana)

Kutokana na mifano hii na mingine, watafitiwa walikuwa wanajaribu kuisitiza kwamba lugha yao ya ‘*Gĩkĩrĩnyaga*’ ni lugha iliyo kamili na tofauti na ile ya Kikikuyu na hivyo wanapaswa kutambuliwa kama jamii tofauti na ile ya Wakikuyu. Maoni haya yanawiana na maoni ya, *Kenya Indigenous Languages Forum* (KILAFO), ambacho ni kikundi kinachotetea udumishaji wa lugha za kikabila hasa ‘*Gĩkĩrĩnyaga*’, wanapodai kwamba wazungumzaji wa ‘*Gĩkĩrĩnyaga*’ wana utamaduni na utambulisho tofauti na ule wa Wakikuyu na wanapaswa kupewa

Kutokana na mitazamo hiyo, watafitiwa hawa wanakataa na kukana utambulishaji na jamiilugha ya Wakikuyu na kutaka utambulisho wao kama Wakĩrĩnyaga. Wazungumzaji hawa wanaziona lahaja wanazozungumza kama rasilimali na kwamba zinaashiria utambulisho wao kama wanajamii. Lahaja hizi kwa pamoja wanadai kuwa zinaunda lugha ya *Gĩkĩrĩnyaga* ambayo wanaamini kuwa inawatambulisha kama Wakĩrĩnyaga. Matokeo haya yanawiana na maoni ya Romaine (2000), anaposema kuwa wazungumzaji wa Tourai na Aria katika Papua New Guinea hudhaniwa kuwa ni wazungumzaji wa lahaja za lugha moja kwa misingi ya kiisimu lakini wao hujichukulia kama wazungumzaji wa lugha tofauti.

Mbali na lugha, wanaamini pia wana tamaduni zao ambazo haziwiani na zile za jamii ya Wakikuyu, kwa mfano, wanaamini kuwa mfumo wao wa kupeana majina una utofauti na ule wa jamii ya Wakikuyu hivyo wangetaka kurejelewa na kutambuliwa kama Wakĩrĩnyaga. Pia, wanaamini kuwa lugha na utamaduni wao unadidimia hasa kwa sababu lahaja za Kĩndia na Kĩgĩchũgũ hudhalilishwa na hazijapewa hadhi katika jamii ya Wakikuyu. Hivyo basi wanasisitiza kwamba, *Gĩkĩrĩnyaga*, kama lugha yao ina upekee na hutofautiana na lugha ya Kikikuyu. Ili kudhibitisha utofauti ulioko kati ya *Gĩkĩrĩnyaga* na Kikikuyu, watafitiwa walitoa baadhi ya misamiati. Kwa mfano,

hadhi yao kama kikundi cha kijamii cha Wakĩrĩnyaga (Mwangi, 2019). Hata hivyo, tofauti hizi ni za kilahaja tu (Mutahi, 1983), na wala hazina mashiko ya kuwa wazungumzaji wa Kĩndia na Kĩgĩchũgũ wanapaswa kupewa utambulisho wao kama kundi jamii tofauti na ile ya Wakikuyu.

Watafitiwa walikuwa na mtazamo kuwa lugha ni ala muhimu katika utambulisho wao kama ilivyotajwa katika utangulizi. Hata hivyo, Kĩndia na Kĩgĩchũgũ hazijaandikiwa othografia hivyo itakuwa vigumu

kufundisha lugha hizi shuleni na ndiposa watafitiwa walikuwa wanashinikiza kuwa wazazi wachukue jukumu hilo katika mazingira ya nyumbani. Ili utambulisho wa wanajamii uweze kudumu, ni lazima wao wenyewe waendee kudumisha kwa vitendo vile vibainishi vya kimsingi kwa mfano, lugha (Msanjila na wenzake, 2009). Kwa mfano, mtafitiwa mmoja alisema:

ona tũkiugaga aĩ ciana citũ cithome rũthiomi rũrũ rwitũ, no mũhaka mũtaratara ya kũandĩka mabuku marĩa mangĩbũthĩrwo ãthondekwo tondũ maingĩ maandĩkitwo na Gĩkũyũ.” Aciari o na ithũ nĩtwagĩrĩrwo gũkorwo twĩ mũbari wa mbele gũthomithia ciana citũ rũthiomi rwitũ (hata kama tungependa watoto wetu wafunzwe hii lugha yetu, ni lazima taratibu za kuandika vitabu vitakavyotumiwa ziwewe sababu vingi vimeandikwa kwa Kikikuyu. Sisi kama wazazi tunapaswa kuwa kielelezo kwa kuwafunza watoto wetu lugha yetu).

Zaidi ya kubaguliwa, ilidhihirika kuwa wazungumzaji wa Kĩndia na Kĩgĩchũgũ waliendeleza mitazamo hasi kwa sababu wanadhalihiwa kutokana na jinsi wanavyozungumza. Watafitiwa wanahisi kwamba wakati mwingi wanapozungumza wao hudhihakiwa na hii ni njia moja ya wao kudhalilishwa. Kwa mfano, kuna wakati wanaambiwa kuwa wanazungumza kama watoto, ni wajinga na hawajaelimika. Watafitiwa wanadhalihiwa kwa kuwa wao huonekana kama wasioendelea katika jamii ya Wakikuyu. Udhalilishaji unasababisha kutokana na ile hali ya wazungumzaji wengine wa Kikikuyu kujiona bora kuliko wazungumzaji wa Kĩndia na Kĩgĩchũgũ katika jamiilugha moja. Kwa mfano:

Mwena inĩ wa maendeleo ã development andu ma Kĩrĩnyaga nĩmacereirwo mũno makĩrĩngithanĩo na Agĩkũyũ arĩa angĩ na . . . and that is why we feel left out ta Agĩkũyũ”. (kwa upande wa maendeleo watu wa Kĩrĩnyaga wakilinganishwa na Wakikuyu wengine waliachwa nyuma ndiposa tunahisi kuwa tunabaguliwa kama wanajamii wa jamii ya Wakikuyu)

Mũgĩcũgũ o na kana Mũndia nĩaguaga e ‘inferior’ mwena inĩ wa lugha na identity yake. Gĩtũmi nĩ gũkorwo aĩ andũ ma Mũrang’a nĩ

mendaga gwĩtwa aĩ nĩo Agĩkũyũ mũno, ã ‘the originals’ (Mũgĩcũgũ na Mũndia hujihisi kuwa dhalili upande wa lugha na utambulisho wake. Sababu ni kuwa wazungumzaji kutoka Murang’a huwa wanapenda kuringa na kudai kwamba wao ndiyo Wakikuyu sana, wale halisi.)

Kutokana na hali hii ya kubaguliwa na kudhalilishwa watafitiwa walipoulizwa kama kuna manufaa ya kubadili jinsi wanavyozungumza ili kukubalika kama wanajamii walikataa. Watafitiwa hawa walijivunia lahaja zao na hawakutaka zije zikafifia, hivyo walisistiza kuwa hakuna haja ya kubadili. Hata hivyo, walikubali kuwa mazingira alimo mzungumzaji huchangia katika mabadiliko ya usemi kwani unapokuwa mazingira ambamo wazungumzaji wa Kikikuyu ni wengi mzungumzaji hujaribu kuzungumza kama wao ili kuafikiana na kukubalika na kuwa na mshikamano. Kwa mfano, mtafitiwa mmoja alisema, “*ingĩthie mũena ya Murang’a kĩwĩra rĩ nĩngeragia kwaria Gikuyu tondu nĩko kĩrario nĩ aikari acio*” (ninapoenda maeneo ya Murang’a kikazi huwa najaribu kuzungumza Kikikuyu kwa sababu hicho ndicho kinachozungumzwa na wakaazi wa huko). Pia katika kauli hii, “*riria ndaikaraga Kitale twaikaranagia na ‘Aha’ aingi na maingi ndaragia Kihiki nigetha tuelewane nao*” (nikiwa Kitale niliishi pamoja na Wakikuyu wengi hivyo wakati mwingi nilizungumza Kikikuyu ili tuelewane). Kutokana na mifano hii miwili inabainika kuwa wazungumzaji wanabadili usemi kwa manufaa ya maafikiano kimazungumzo.

HITIMISHO

Uchanganuzi wa data ya utafiti huu umedhihirisha kuwa hata ingawa watafitiwa wanakubali kuwa wana asili, desturi, utamaduni na historia moja kuna asilimia ya watafitiwa wanahisi kuwa wanabaguliwa na ndiposa kuna mgawanyiko miongoni mwa watafitiwa. Kuna wale watafitiwa ambao wana mitazamo chanya na wengine wana mitazamo hasi kuhusu utambulisho wao wa kijamii na lugha yao. Kwa kutwaa utambulisho wa jamiilugha ya Wakikuyu wanatambua kuwa kuna vibainishi vinavyowafungamanisha na jamiilugha ya Wakikuyu vikiwemo lugha, utamaduni, mila, desturi na historia. Hivyo, lugha na utamaduni ni vipengele vilivyodhihirika kuwa ni amali muhimu katika utambulisho wa kijamii wa wazungumzaji

Kĩndia na Kĩgĩchũgũ. Kwa walioendeleza mtazamo hasi walijitenga na kutathmini lugha yao ya *Gikĩrĩnyaga* kuwa tofauti na ile ya jamiilugha ya Wakikuyu kwa kuwa waliamini kuwa lugha hiyo inaweza kufifia. Kutokana na hili, walikuwa na mtazamo kuwa lugha hiyo inapaswa kupewa hadhi kama lugha kamili tofauti na ile ya Kikikuyu kwa kuwa ndiyo inayowapa wazungumzaji wa Kĩndia na Kĩgĩchũgũ utambulisho wao wa kijamii kama kundi tofauti na lile la Wakikuyu.

MAREJELEO

- Crystal, D. (2000). *Language death*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Edwards, J. (2013). *Sociolinguistics. A very short introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Giles, H. (1979). Ethnicity markers in speech. In Scherer, K. R., & Giles, H. (1979). *Social markers in speech*. Cambridge England: Cambridge University Press.
- Gituru, M. (2019). *Unyambulishaji wa vitenzi katika Kĩgĩchũgũ*. Tasnifu ya Uzamili. Chuo Kikuu cha Chuka.
- Greenberg, J. H. (1948). The Classification of African languages. *American Anthropologist*, NS, 50 (1): 24-30. <https://doi.org/10.1525/aa.1948.50.1.02a00050>
- Guse, L., & Samuelsson, M. (2009). Construction of identities in Kenya: A Discursive analysis regarding the communicative meaning of identity building in interpersonal communication and mass media among young adults in Nairobi. B.A Thesis. University of Kalmar, Institutionen för Kommunikation och Design.
- Guthrie, M. (1967). *The classification of the Bantu languages*. London: Dawson's of Pall Mall
- Macharia, D. (2011). Phonological variation and change in Gikuyu: A case study of Mathira dialect in Kenya. Unpublished MA Thesis, Kenyatta University
- Msanjila, P. (2011). "Utata wa kutumia lugha kama kibainishi cha utambulisho wa mzungumzaji," *Swahili forum* 18 (2011): 87-9. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:15-qucosa-90552>
- Msanjila, P., Kihore, Y. M., & Massamba, D. (2009). *Isimu jamii sekondari na vyuo. Dar es Salaam: Taasisi ya Uchunguzi wa Kiswahili*.
- Mukhwana, A. (2014): Attitudes towards Kiswahili in urban Kenya. *International Journal of Scientific Research and Innovative Technology*. Vol. 1 No.4; October 2014.
- Mutahi, K. (1983). Sound changes and classification of the southern dialects of southern Mt. Kenya. D. Reimer, Berlin.
- Mutahi, K. (1977). Sound changes and classification of the southern dialects of southern Mt. Kenya. Tasnifu ya uzamifu, Chuo Kikuu cha Nairobi.
- Mwangi, Irungu. (2019, August 21). Kirinyaga community ushes for identification. <https://www.kenyanews.go.ke/kirinyaga-community-ushes-for-identification/>
- Mwaniki, D. (2014). A synchronic survey of Kiambu dialects. Tasnifu ya uzamili, Chuo Kikuu cha Nairobi.
- Ngure, K., & Karuru, D. (2015). Language and identity within the decision theory framework: The case of the Rendille people of Kenya. *International Journal of Liberal Arts and Social Science* 3(8). https://ijlass.org/data/frontImages/gallery/Vol._3_No._8/4._17-24.pdf
- Tajfel, H., & Turner, J.C. (1986) The Social Identity Theory of Intergroup Behavior. In: Worchel, S. and Austin, W.G. (Eds.), *Psychology of Intergroup Relation* (pp. 7-24), Chicago: Nelson Hall Publishers. http://web.mit.edu/curhan/www/docs/Articles/15341_Readings/Intergroup_Conflict/Tajfel_&_Turner_Psych_of_Intergroup_Relations_CH1_Social_Identity_Theory.pdf
- Tajfel, H. (1982a). *Social identity and intergroup relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tajfel, H. (1982b). The Psychological structure of intergroup relations. Katika Tajfel, H. (Ed.), *Differentiation between social groups: Studies in*

the social psychology of intergroup relations.
London: Academic Press.

Tajfel, H. (1981). *Human groups and social categories: Studies in social psychology*.
Cambridge: Cambridge University Press.

Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In Austin, W. G. & Worchel, S. (Eds.), *The social psychology of intergroup relations* (pp. 33-37). Monterey, CA: Brooks/Cole.

Tajfel, H. (1978). *Differentiation between social groups: Studies in the social psychology of intergroup relations*. London: Academic Press.

UNHCR. (2017). “Hapa ni nyumbani kwetu”. Walio wachache wasio na utaiifa na juhudi zao za kutafuta uraia. <https://www.refworld.org/cgi-bin/tehis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=5a017db84>

Waita, N. (2020). Ngugi wa Thiong’o’ cosmogenic meta-myth in the perfect nine: The epic of Gikuyu and Mumbi (kenda muiyuri: rugano rwa Gikuyu Na Mumbi). *International Journal on Studies in English Language and Literature (IJSELL)* 8(7): 28-34
<http://dx.doi.org/10.20431/2347-3134.0807004>

Wakiuru, K. (2013). *Uchanganuzi wa lugha na itikadi za mamlaka ya kijinsia katika nyimbo za harusi kutoka jamii ya wakikuyu wilaya ya Kirinyaga*.Tasnifu ya uzamili, Chuo Kikuu cha Egerton.